

VÁZLATOS ÁTTEKINTÉS A MAGYARORSZÁGI EMBERTANI KUTATÁSOK 15 ÉVÉRŐL (1948—1963)

Írta: LIPTÁK PÁL

(Szegedi Tudományegyetem Embertani Intézete)

Bevezetés

Céloom vázlatos áttekintést adni a Magyarországon végzett embertani kutatásokról 1948-tól 1963-ig. Az egyes kutatókról inkább csak futólag, a kutatást végző intézményekről és a főbb irányokról viszont részletesebben kívánok, a szemtanú közvetlen tapasztalata alapján, összegezést adni. A fenti periódusnak a legutolsó években kialakult összképéről bizonyos fokú kritikái (ha szerénytelen akarnék lenni: tudománypolitikai) felmérését is szeretném nyújtani. Talán joggal merül fel a kérdés, hogy vajon mi szükség van egy ilyen fajta áttekintésre?

Erre az alábbi feletet adhatjuk:

a) az idősebb kutatók szempontjából az ilyen fajta munkáról joggal elmondható, hogy eléggé közismert tények felsorolásáról van szó, mégis az egyes kutatók szemléletének eltérő volta miatt talán részükre sem érdektelen;

b) a fiatalabb korosztály részére azonban, akik a jelzett időszak csupán egy részének voltak tevéleges résztvevői, már feltétlenül hasznos;

c) még hasznosabb ez az áttekintés azok részére, akik később lesznek antropológusok. Ugyanez vonatkozik a jövő tudománytörténéseire is, mert hiszen 15 év antropológiai tevékenységének ismertetését kapják meg, még ha vázlatosan is.

A) Embertani Intézmények

1. Ennek a 15 éves „kivágnak” ábrázolása mindjárt a kezdetben azt a nehézséget veti fel, hogy hogyan lehet a több szálon bonyolódó eseményeket egybefonni. A dolgok világosabb áttekintésére egy célszerű megoldás kínálkozott, éspedig az, hogy ez alatt a 15 év alatt a kutatók létszáma tekintetében az első helyen álló intézetet emeljük ki, ez pedig a Természet-tudományi Múzeum *Embertani Tára* (Budapest), ahol több-kevesebb időt úgyszólván minden kvalifikált (tudományos fokozattal rendelkező) antropológus eltöltött.

Ennek az intézménynek a súlyát évről-évre fokozta a kiemelkedő értéket jelentő paleoantropológiai gyűjtemény. Ez utóbbinak jelentősége még akkor is nagy, ha az antropológia egy részének művelésére ad csak lehetőséget; az évek múlásával ezt az anyagot egyre bővülő szemlélettel és célkitűzésekkel vizsgálták. A gyűjtemény a második világháború előtt a MNM Történeti Múzeumában volt, 1945-ben átkerült a Természet-tudományi Múzeumba és ott dr. NEMESKÉRI JÁNOS vezetésével mint önálló Tár kezdte meg munkáját. Kezdetől fogva tagja volt WENCER SÁNDOR, majd valamivel később dr. TARNÓCZI TAMÁS fizikus is ott dolgozott, a külső munkatársak

közül dr. BACKHAUSZ RICHÁRD támogatta a kutatásokat. Eleinte a fennmaradásért folytatott harc jellemző erre az intézményre, de sikerült helyzetét fokozatosan megszilárdítani.

Közben személyi változások is történtek. Tarnóczy eltávozik, dr. LIPTÁK PÁL 1949-ben kap kinevezést a tudományos tisztviselők státusában, nem sokkal később dr. MALÁN MIHÁLY, volt kolozsvári egyetemi tanár, kerül az Embertani Tárba. Rövidebb ideig az antropológus-muzeológus szakképzettségű BÁTAI ERZSÉBET tevékenykedik ebben az intézetben; 1951-ben vele együtt kerül oda, hasonló diplomával DEÁK MÁRTA, aki később a győri múzeumba távozott, és az ottani embertani gyűjteményt gondozta, majd pedig több évi munka után elszakadt a szakterülettől. Nemeskéri János osztályvezető, a tudományos kutatók kvalifikálása alkalmából az 50-es évek elején megkapta a kandidátusi fokozatot. A korábban említett személyeken kívül, átmeneti időre a Tárhoz került és demográfiai, valamint paleodemográfiai vizsgálatokat végzett dr. ACSÁDI GYÖRGY statisztikus. 1956-ban K. ÉRY KINGA régész kapcsolódott be a Tár munkájába.

Már az 50-es évek eleje óta résztvettek, hosszabb-rövidebb ideig az intézet munkájában — illetőleg vizsgálták az intézet anyagát — a határterületeken dolgozó, elsősorban orvosi alapképzettséggel rendelkező kutatók. Ezek sorrendben: dr. HUSZÁR GYÖRGY, dr. SCHRANZ DÉNES, dr. GÁSPÁRDY GÉZA, dr. HARSÁNYI LÁSZLÓ, majd újabban LENCYEL IMRE. Közben fokozatosan növekedett az intézet keretébe tartozó tudományos fokozattal rendelkező kutatók száma is. 1956 tavaszán Lipták Pál védte meg paleoantropológiai témájú kandidátusi disszertációját, ugyanazon év telén Malán Mihálynak adományozták oda a kandidátusi fokozatot. 1958-ban került az Embertani Tárba dr. TÓTH TIBOR, aki — Debec professzor tanítványaként — kandidátusi értekezését a Szovjetunióban védte meg. Nem sokkal később a miskolci múzeumtól az Embertani Tárba helyezik át THOMA ANDORT és az akadémiai státusban levő DEZSŐ GYULÁT.

Szinte párhuzamosan ugyanazon időtájban megindult az elvándorlási folyamat is. 1960 tavaszán Lipták Pál a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékének vezetésére kapott megbízást, docensi minőségben. 1962-ben a Kossuth Lajos Tudományegyetem Embertani Tanszékére hasonló minőségben került Malán Mihály, aki nemsokára ismét megkapja az egyetemi tanári kinevezést is. 1964-ben ugyanoda kerül adjunktusként Thoma Andor. Jelenleg tehát a Budapesti Természettudományi Múzeum Embertani Tárában egy osztályvezető (Nemeskéri), egy osztályvezetőhelyettes (Tóth), két múzeológus (K. Éry Kinga, Wenger S.) és egy akadémiai státusban levő kutató (Dezső Gy.) van. A felsorolt 5 személy közül kettőnek van kandidátusi fokozata.

A Tár kutatási irányai később — nyilvánvalóan a személyi változások következtében is — intenzívebben differenciálódtak. Az 50-es évek elején igen erőteljes és — az objektív külföldi referátumokból ítélve — eredményesnek is mondható kutató munka indult meg a *történeti embertan* (vagy a szovjet szakirodalomból átvett terminológia szerint: a paleoantropológia) területén. Ezt az irányzatot modernnek lehet ítélni, mert megközelítette vagy elérte a hasonló célkitűzésű külföldi vizsgálatok szintjét. Sajátos és nem egészen érthető módon az 50-es évek vége felé, részben az antropológián kívül, de részben azon belül is, olyan irányzat jelentkezett, amely az antropológia legdivatosabb biológiai (talán pontosabban: fiziológiai) célkitűzésű vizsgálati témáit és módszereit volt hajlandó elsősorban korszerűnek elismerni. Újabb

kutatási irányok fellépése és fejlesztésének szándéka mindig progresszív jelenség, de csak akkor, ha nem az előző (és még egy évtizednél sem régebb!) modern irányzat lendületének csökkentése árán történik. Ilyen kis ország tudományosságában mint Magyarország, nem engedhető meg, hogy bármily, már meglevő, és az elfogulatlan kutatók véleménye alapján pozitívnak ítélt kutatások rovására fejlesszék a még újabbat. 1964 őszén Szegeden volt alkalmam résztvenni egy régészeti tudományos ülészakon, ahol a paleoantropológiai vizsgálatok még *intenzívebb* végzését kívánták régész kollégáink. Tehát előre kellene lépnünk inkább, a ma észlelhető megállás már hiba, a visszafejlődés vagy éppen a visszafejlesztés pedig behozhatatlan veszteség!

Nemeskéri János, a Természettudományi Múzeum Embertani Tárának osztályvezetője a 15 éves időszak kezdetén elsősorban paleoantropológiai témákkal foglalkozott, az 50-es évek közepe táján, a főként külső munkatársakból álló munkaközösséggel, régen élt népeiségek biológiai rekonstrukciójának kérdését vizsgálja elsősorban és ennek keretében sikeresen kibővítette a paleoantropológia hagyományos tárgykörét és módszerét. Tóth Tibor arclapossági vizsgálatait folytatja, és népvándorlási szériákat vizsgál; véleményünk szerint újabban végzett tudományos tevékenysége a legfontosabb, és pedig a magyarság Ural vidéki őshazája területén, a mai különböző etnikumú népeiségeken végzett embertani vizsgálatait. Wenger Sándor elsősorban paleoantropológiai kutatásokat végez, míg Dezső Gyula korábban inkább az életkori változásokat tanulmányozta; újabban a paleoantropológia területére is kiterjesztette tevékenységét és ebből a tárgykörből szándékozik egyetemi doktori címet szerezni. K. Éry Kinga több paleoantropológiai tanulmány társszerzőjeként végzett vizsgálatokat, újabban antropológiai egyetemi doktori disszertációján dolgozik.

Itt említjük meg, hogy a Természettudományi Múzeumban, de nem az Embertani Tárban működik ALLODIATORIS IRMA, aki a magyar antropológia bibliográfiáját állította össze egy terjedelmes kötetben.

2. A budapesti *Eötvös Loránd Tudományegyetem Embertani Tanszékének* vezetője dr. BARTUCZ LAJOS nyug. egyetemi tanár, a biológiai tudományok doktora; mellette működik dr. EIBEN OTTÓ adjunktus, aki Debrecenben tanult és doktorált és tanári működés után néhány éve került az intézetbe. Bartucz Lajos professzor 1959-ben Szegedről való távozása óta Budapesten, ahol korábban megbízott előadóként működött, tovább folytatta paleoantropológiai irányú és a magyar antropológia történetére vonatkozó kutatásait. Újabb munkái közül a szarmaták I–II. periódusára vonatkozó terjedelmes tanulmányát emeljük ki. Az 1959. évi budapesti Antropológiai Symposiumon tartott előadása a magyar antropológusok eddig végzett munkájáról ad kritikai áttekintést. — Eiben Ottó is folytatja test-növekedési vizsgálatait.

Korábban ebben az intézetben működött dr. FEHÉR MIKLÓS, akinek az apasági vizsgálatokról terjedelmes munkája jelent meg és jelenleg is az igazságügyi orvostan területén tevékenykedik. HERCZEG JÁNOS középiskolai tanár, itt tanult, jelenleg Ráczevén végez testnővekedési vizsgálatokat. Bartucz professzornál szerzett egyetemi doktori címet PINTÉR IRÉN, aki a koponyavarratokat tanulmányozta. Megemlítjük végül, hogy a budapesti Embertani Intézet őrzi a Török Aurél által összegyűjtött korábban nagyhírű osteológiai gyűjteményt, amelynek egy része — sajnálatos módon — hitelességét elvesztette.

3. A *Szegedi József Attila Tudományegyetem Embertani Intézetét*, 1959-

ben történt eltávozásáig Bartucz Lajos professzor vezette. Most is önálló tanszékként működik LIPTÁK PÁL docens, kandidátus vezetésével (1960 tavaszától), akinek — akárcsak korábban az Embertani Tárbán — elsősorban a paleoantropológia, az antropotaxonómia, alárendeltebben élő népességek embertani kérdései felé irányulnak kutatásai. Itt dolgozik dr. FARKAS GYULA adjunktus; 1959—60 óta a saját maga kezdeményezte testnövekedési vizsgálatok végzésében tevékenykedik. Korábban Bartucz Lajos irányításával, majd újabban Lipták Pállal közösen paleoantropológiai kutatásokkal is foglalkozik. Számottevő munkát végzett újabban etnikai embertani vizsgálatok szervezésében és lebonyolításában. A TTKI keretében és annak támogatásával, tehát külső megbízatásként, sportantropológiai vizsgálatokat is végez. A Szegedi Egyetem Embertani Tanszékén működik BOROSNÉ MARCSIK ANTÓNIA, aki az 1960-tól elkezdett tervszerű szakember-képzés eredményeként került a tanszékre és paleoantropológiai (elsősorban népvándorláskori) kérdésekkel foglalkozik, és ebben a kérdéscsoportban adja be a közeljövőben egyetemi doktori értekezését. A szegedi Embertani Intézet a délföldi múzeumokkal létesített jó kapcsolat eredményeként fokozatosan gyarapítja történeti embertani gyűjteményét. Az intézet tudományos kutatásainak fő súlypontja a paleoantropológiai vizsgálatokban van; ennek keretében egyrészt a Dél-Alföldnek a neolitikumtól a középkor végéig terjedő hiteles embertani leleteit törekszünk szisztematikusan feldolgozni, másrészt — magyarországi anyag alapján — az euráziai steppevezet antropológiájához (időszámításunk I. évezrede) kívánunk új adatokat szolgáltatni.

4. *Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen*, az 50-es évek elején MALÁN MIHÁLY mint megbízott előadó működött. Ez a viszonylat közben több évre megszakadt. Később — mint már említettük — az antropológia kinevezett professzora lett, az Állattani és Embertani tanszék Antropológiai Intézetében. MALÁN MIHÁLY kandidátus, egyetemi tanár, korábban tanítványaival nagyarányú etnikai-embertani felvételeket végzett, ma főleg általános embertani és antropofiziológiai irányú, valamint iker-vizsgálatokat folytat. Dr. THOMA ANDOR aki itt végzett és Malán Mihály tanársegédje volt, 1964-ben vissza került adjunktusként a debreceni intézetbe, ahol ősembertani és humángenetikai kutatásokat végez. A szakdidaktika és a pedagógiai antropológia terén, az Egyetem Gyakorló Gimnáziumában dolgozik dr. KACSUR ISTVÁN gyakorló iskolai tanár aki szintén itt végzett. Itt említjük meg, hogy a 40-es évek elején a Kolozsvári Egyetemen, *Malán Mihály* irányításával, BOTTYÁN OLGA paleoantropológiai témából (szkíták) doktorátust nyert és legújabbban menarche vizsgálatokban vett részt.

5. *Nyíregyházán a Tanárképző Főiskolán az Állattani Intézet* tanszék-vezetője lett 1964-ben dr. RAJKAI TIBOR főiskolai docens, aki a testnövekedés és a sportantropológia terén, de korábban a Debreceni Tudományegyetem Embertani Intézetében az északmagyarországi etnikai embertani vizsgálatokban *Malán Mihály* vezetésével tevékeny részt vett és ott is doktorált.

Ezek szerint összesen 3 egyetemi intézet, egy múzeumi tár teljes mértékben és egy főiskolai tanszék, legalábbis részben, nyújt lehetőséget az antropológia tudományos művelésére. Kiegészítésképpen említsük meg, hogy Kaposvárott teljesen egyedül végzi módszertanilag jól megalapozott vizsgálatait dr. VÉLI GYÖRGY gyermekorvos. Kecskeméten mint amatőr antropológus dolgozik dr. juris HENKEY GYULA, aki a Duna—Tisza közén etnikai embertani vizsgálatokat végzett.

B) Általános kérdések

Az egyetemi embertani intézeteket szükséges lenne státushelyekkel támogatni, hogy tudományos kutatási feladataiknak megfelelhessenek. Ez biztosítaná megfelelő szakemberek nevelését, amelyre a múzeumok részéről meg is van az igény, de sajnálatosan a múzeumok igényével nem fűt párhuzamosan a státushelyek létesítése.* — A legrövidebb időn belül el kell dönteni, milyen számban szükséges antropológus szakemberek képzése, mert ez az általában kis oktatói létszámú egyetemi embertani intézeteket nagyon megterheli. Az egyetemeken kívüli szakantropológus-képzés viszont nehezen járható út.

Mindezek után pozitív jelként lehet talán felfogni a 71. sz. országos kutatási témát koordináló bizottság titkárának, Castiglione Lászlónak tollából a Magyar Tudomány 1963. június—júliusi számában megjelent összefoglaló jelentést. Ez a kis tanulmány társadalomtudományi szemléletű antropológusok kiképzését is kívánja éppen a múzeumoknál, illetőleg a régészeti kutató intézetnél való elhelyezkedés céljából, akik a rendszeresen folyó ásatások eredményeként feltárt hiteles emberi csontvázmaradványokat feldolgozzák.

Az eddig elmondottakat összefoglalva a mai magyarországi embertani kutatásokat a fokozódó tematikai differenciálódás jellemzi. Ez mindenképpen örvendetes jelenség, aminek remélhetőleg előbb-utóbb 2—3 magyar embertani iskola kialakulása lesz az eredménye, mert ma még ilyenek meglétéről nem beszélhetünk. A tematikai és módszertani teljesebb különválás módot nyitna arra, hogy mindenki kidolgozná vagy tovább fejlesztené sajátos kutatási irányát. Így azután, már csak erőink korlátozott voltára való tekintettel is, a ma még meglévő tematikai fedések hátrányos gyakorlata bizonyára megszűnne.

Mindezek kapcsán szólnunk kell a személyi ellentétekről is, amik tudományszakunkat beárnyékolják. Ezt különösen a kívülállók szeretik hangsúlyozni. A szakmaiból a személyibe átcsapó ellentét egyébként más tudomány területén is megvan, hiszen olykor-olykor olvashatunk egy-egy tudományterület keretében folyó hosszúra nyúló és olykor elég éles vitákról. Véleményem szerint a még meglévő ellentétek idővel csökkenni fognak, különösen akkor, ha a fiatalok az idősebb korosztálytól — a kétségkívül meglévő — pozitív vonásokat igyekeznek elsősorban átvenni. Az antropológia jobb összefogottságára rendkívül nagy szükség van, márcsak azért is, hogy fölösleges energiapazarlás következtében a rokontudományok és a szomszéd országok antropológiájának eredményeitől ne maradjunk el.

Sajnálatos körülmény, hogy a távlati tudományos tervek összehasonlításánál egyszerűen megfeledeztek az *evolúciós vizsgálatok* világnézeti és tudományos fontosságáról mind a paleontológiában, mind annak speciális ágában, a Hominidák evolúciójában. Nincs ugyanis olyan biológiai távlati kutatási téma, amelyben ezek helyet kaphatnának. Nehéz megérteni azt is, hogy a korszerűsítés alapján álló biológus tanárképzés miért csökkentette az antropológiát heti 3 órára, az experimentális biológia korszakában — gyakorlat nélkül! Úgy gondolnám, hogy a nemrégiben megindult szakbiológus

* Hogy az igény meglelte ellenére az alkalmaztatás nehézségbe ütközik, egy példával tudnók igazolni. A Szeged Tudományegyetemen 1964 nyarán, biológia-földrajz szakon, tanári oklevelet nyert egyik paleoantropológiai érdeklődésű hallgatónk (aki ebből a tárgykörből doktori címet szándékszik szerezni); végül is egy nem antropológiai egyetemi intézetnél kapott helyet.

képzésnél is föl lehetne vetni azt a sajátos kérdést, hogy lehet-e egy szakbiológusnak szélesebbkörű biológiai tájékozottsága? Erre csak igennel kell felelni, de akkor hogyan lehetséges, hogy antropológiát (vagy humánbiológiát) nem kötelesek hallgatni?

C) Hírünk a világban

Ebben a tárgykörben elsősorban arra szeretnék rámutatni: a külföldi publikációkban — gondolunk itt elsősorban az összefoglaló jellegű cikkekre — hogyan tükröződik a magyarországi antropológusok tevékenysége. A Yearbook of Anthropology 1955. évi kötetében az angolszász értelemben vett magyar antropológiai kutatásokról, illetőleg azoknak is csak egy időszakáról (kb. az 50-es évek első harmada) FOLTINY és IVANIČEK adott beszámolót NEMESKÉRI JÁNOS adatai alapján.

M. DOKLADÁL „Az antropológia a Balkánon” (Anthropologie na Balkane) című sorozat első részében (1960) a magyar antropológiai kutatások történetét és jelen állapotát ismerteti, és megadja a főbb magyar tanulmányok részletes cseh nyelvű ismertetését (Anthropologie v Madársku). Megjegyzem, hogy Magyarországnak a Balkán félszigetre való helyezésével nem értek egyet, biztosra veszem, hogy a geográfusok sem. A különben értékes munkában a némely kutatónak előlegezett tudományos fokozat és betöltöttnek vélt egyetemi státus téves információn alapul. Ugyanabban az évben jelent meg EVŽEN STROUHAL tollából „Současny stav anthropologie v Madársku” (Az antropológia mai helyzete Magyarországon) címmel, a pilseni Orvosi Szemlében, egy az előbbinél lényegesen rövidebb áttekintés a magyar antropológia 1960 előtti állapotáról, amelyben a fent kifogásolt téves adatok szerencsére nem szerepelnek.

Megemlítem, hogy legújabban J. L. OSCHINSKY hívta fel a figyelmet (American Anthropologist, 66 (1964) pp. 1227—1228.) a nálunk agyonhallgatott antropotaxonómiai vizsgálatok jelentőségére. Állásfoglalásának alapja a Csehszlovák Antropológiai Konferencián az 1961. évben (Mikulov) a ČSSR Tudományos Akadémiájának felkérésére készített referátumom, amely cikk formájában is megjelent (Lipták, 1963).

Több külföldön járt magyar antropológus ott tartott beszámolója nyomán külföldi folyóiratokban többen közöltek beszámolókat a magyar antropológiai kutatásokról. Időrendi sorrendben először a Szovjetunióban aspiránsként tartózkodó Tóth Tibor számolt be orosz nyelven, kissé vázlatosan (1957) a magyar antropológia 5 évéről. Néhány évvel később szovjet tanulmányútja során Malán Mihály a magyarországi őseberkutatásokról tartott előadást, amely szintén megjelent a Szovjetszkaja Antropologija című folyóiratban (1958). Lipták Pál bulgáriai tanulmányútja és ott tartott előadása nyomán a Priroda című folyóiratban vázlatos beszámolója jelent meg bolgár nyelven (1957), majd pedig 1959-ben ugyancsak egy lengyelországi tanulmányút keretében Przeglad Antropologiczny című folyóiratban az utolsó 10 év kutatásairól szóló lengyel nyelvű dolgozat jelent meg.

Érintenünk kell a külföldi tanulmányutak kérdését is; ezek minden olyan tudományban, amelyek regionális aspektusa különösen erős, igen nagy jelentőségűek. Ezek közé tartozik az antropológia is. Az utolsó 15 évet véve alapul, a legtöbbet járt külföldön Nemeskéri János, amely utak közül néhány jelentősebbet emelnék ki. 1956. — Philadelphia (Nemzetközi Antropológiai és Etnológiai Kongresszus); 1957. — Ausztria, Nyugatnémetország; továbbiakban az évszámok elhagyásával 5—6 alkalommal Ausztriában, több alkalommal Nyugat-Német-

országban és Franciaországban, kétszer a Szovjetunióban, ezenkívül Csehszlovákiában, Romániában, NDK-ban, Dániában, Belgiumban és még föltehetőleg másutt is egy-egy alkalommal.

Jelentős Tóth Tibor külföldi tartózkodása, főleg a szovjet aspirantúra több mint 3 éves időszakában, amely két részben történt; utána ugyanoda számos hosszabb ideig tartó tanulmányút, a legutolsó 1964–65-ben több mint féléves időtartammal (télen megszakítva).

Malán Mihály a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, NSzK-ban, Hollandiában és az NDK-ban járt.

Lipták Pál 1956 tavaszán Bulgáriában, majd később Lengyelországban, Párizsban, Csehszlovákiában, az NDK-ban és a Szovjetunióban járt egy-egy alkalommal.

Thoma Andor két esetben Nyugat-Németországban, egyszer Franciaországban volt tanulmányúton.

A fiatalabb antropológusok kevesebb helyen, rövidebb ideig, de némelyikük több alkalommal is járt külföldön, főleg a szomszéd államokban.

D) Összefoglalás, perspektívák

Úgy vélem, igazat kell adnunk Bartucz Lajosnak, aki a magyar antropológia sokkal hosszabb időszakán áttekintve, a magyar embertani kutatások fejlődésének három alappilléret ismerte fel:

1. A kellően felszerelt *egyetemi tanszékek* és tehetséges fiatalok képzése és nevelése.

2. A második alappillér tulajdonképpen kettős: itt egyrészt akadémiai tudományos *kutatóintézetre* gondolunk, ahol korszerű biológiai szakképzettséggel és széleskörű műveltséggel rendelkező humánbiológusok dolgoznának; másrészt a mai igényeknek megfelelő *gyűjteményre* (példákat Moszkvában vagy Párizsban találhatunk, ez utóbbi helyen kettő is: Musée de l'Homme, Institut de Paléontologie Humaine), ahol paleoantropológiai vizsgálatokra és ma élő populációk embertani kutatására is nyílna mód. Ez utóbbi vizsgálati anyaga és módszere és az ott dolgozó kutatók alapképzettsége *biológiai* lenne, de az *antropológiai-társadalomtudományi* érdeklődéssel. Nem kell talán különösebben hangsúlyozni, hogy az embertani gyűjteményben, archívum és egyéb anyagok megőrzése mellett, a súlypont a *tudományos kutatáson* lenne.

3. A harmadik pillér háromosztatú lenne: tudományos társaság, folyóirat és *egyéb kiadvány*. Ez utóbbi részletesebb kifejtést kíván annak ellenére, hogy ezeket a kérdéseket már több alkalommal felvetettük. Nem elégedhetünk meg ugyanis azzal a sztereotíp válasszal, hogy országunk mai gazdasági helyzete ezek közül egyiket vagy másikat nem engedheti meg. Lehetséges, hogy 1965-ben ezt szövéni a lehető legrosszabb, de 15 év tapasztalatai alapján nyugodtan kijelenthető, hogy olyankor is takarékosági szempontokra hivatkoztak, amikor ez nem volt indokolt.

Három közül az egyik tulajdonképpen adva van: a Magyar Biológiai Társaság *Embertani Szakosztálya*, amelynek fokozatos bővülése biztosítva látszik, mert a szakemberképzés a különböző egyetemeken (különböző intenzitással bár), de mégis folyamatos. A *folyóirat* kérdése csak részben megoldott. Az Embertani Szakosztályon elhangzott előadások a (sajnos 12 ívre limitált) *Anthropológiai Közlemények* című folyóiratban csak magyar nyelven jelennek meg. Nem egy esetben egy hosszabbra tervezett tanulmány miatt vagy visszautasításban részesül, vagy komoly harcot kell vívni a megjelenéséért. Régóta hangoztatott és teljes mértékben máig sem orvosolt hiányosság, egy *idegen nyelvű* antropológiai kiadvány létrehozása, amely vagy folyóiratként (pl. *Studia Anthropologica* címen), vagy esetleg kis monográfiák (3–6 ív

terjedelemben) sorozata formájában jelenhetne meg. Ez utóbbi a magyar antropológiai kutatásokat reprezentáló nagyobb terjedelmű tanulmányokat közölné, abban az ütemben, ahogy azok beérkeznek. Mindkettőnél szerkesztőbizottság döntené el (amely legcélszerűbben az embertani intézmények vezetőiből tevődne össze), hogy milyen tudományos szintű cikk vagy tanulmány alkalmas közlésre.

Az idegen nyelvű kiadványok hiánya okozta azt, hogy antropológusaink tanulmányaikat a legkülönbözőbb, idegen nyelveken megjelenő magyarországi folyóiratokban (*Acta Archaeologica*, *Acta Linguistica* stb.) vagy külföldön kénytelenek közölni. Nem tekintjük ideálisnak a szűk terjedelmű múzeumi *Annales*ekben vagy az egyetemi *Acta Biologica*okban való közlést, amely ma úgyszólván az egyetlen lehetőség. Ha a fentebb említett és itt részletebben kifejtett harmadik pillér valóban létrejönne és funkcionálna, akkor az antropológia méltó társa lehet a többi biológiai tudományágnak és hihetőleg ki fogja érdemelni, hogy egy perspektivikus biológiai témában is helyet kapjon.

Az aggályok eloszlatása végett szeretném megjegyezni, hogy az antropológiának közvetlen gyakorlati alkalmazása is van. Ez esetleg nem ér fel más biológiai tudomány hasznosságával, de gondoljunk arra, hogy az újabban kissé kritikusan kezelt történeti embertan (paleoantropológia) az emberiség történetének nagy fejezetéhez (paleolit, mezolit, neolit és a Közép-Duna medence népeinek szempontjából jelentős későbbi korszakokra vonatkozóan) döntő fontosságú és világnézetileg is fontos ismereteket ad. A biológiának csak hasznára válnék, ha az evolúció folyamatainak leginkább perdöntő bizonyítékait szolgáltató paleontológiai (a mi esetünkben: paleoantropológiai) tudományágak fejlesztésére is figyelmet fordítanának, és ezt a széleskörű tudományt szintetikus evolúciós szemlélet hatná át.

*

Az itt következő tájékoztató jellegű bibliográfia elsősorban a cikk mondanivalójának alátámasztása céljából készült. Ezenkívül arra is alkalmas, hogy *futólagos* áttekintést nyújtson — főként a kívülállóknak és a kezdő kutatóknak — a 15 év (1948—1963) antropológiájának tudományos terméséről. Teljességre törekedni természetesen nem lehetett.

IRODALOM

1. ACSÁDI GY.—HARSÁNYI L.—NEMESKÉRI J.: The population of Zalavár in the Middle Ages. *Acta Arch. Hung.*, 14 (1962) pp. 113—141. — 2. ACSÁDI GY.—CSIZMADIA A.—LIPTÁK P.—NEMESKÉRI J.—TARNÓCZY T.: Az ivádi embertani kutatások. I. A MTA Biológiai Osztályának Közleményei (Osztályközlemények), 2 (1953) pp. 137—243. — 3. ALLODIATORIS I.: A Kárpátmedence antropológiai bibliográfiája. Budapest, 1958. — 4. BARTUCZ L.: Adatok a koponyalékelés (trepanáció) és a bregmasebek kapcsolatának problémájához magyarországi népvándorláskori leletek alapján. *Annales Biol. Univ. Szegediensis*, 1 (1950) pp. 389—435. — 5. BARTUCZ L.: Adatok a magyarországi avarok ethnikai és demographiai jelentőségéhez. *Acta Univ. Szegediensis, Sectio Scient. Nat., Pars Anthropol.*, 1 (1950). — 6. BARTUCZ L.: Személyazonossági vizsgálatok a magyar jakobinusok csoportján. *Anthropológiai Közlemények (= AK)*, 4 (1960) pp. 59—84. — 7. BARTUCZ L.: *Anthropologische Beiträge zur I. und II. Periode der Sarmatenzeit in Ungarn. Acta Arch. Hung.*, 13 (1961) pp. 157—229. — 8. BOTTYÁN O.—DEZSŐ GY.—EIBEN O.—FARKAS GY.—RAJKAI T.—THOMA A.—VÉLI GY.: A menarche kora Magyarországon. *AK*, 7 (1963) pp. 25—39. — 9. DEZSŐ GY.: Növekedési vizsgálatok Budapest IX. kerületi 7—18 éves tanulóifjúságán. *AK*, 3 (1959) pp. 99—110. — 10. DOKLÁDAL, M.: *Anthropologie na Balkáně. I. Anthropologie v Mad'arsku. Rozpravy Anthropologické společnosti. Č. 8. Brno, 1961.* — 11. EIBEN O.: Városi és falusi ifjúság

testfejlődésének összehasonlító vizsgálata. *Biológiai Közlemények*, 3 (1956) pp. 111—134. — 12. EIBEN O.: Adatok a körmendi ifjúság testfejlődéséhez. *AK*, 2 (1958) pp. 43—55. — 13. FARKAS GY.: Szegedi 6—18 éves fiúk és lányok főbb testméretei. *AK*, 4 (1961) pp. 103—135. — 14. FEHÉR M.—FARKAS J.: Szakértői bizonyítás a származásmegállapítási és a gyermek-tartási perekben. Budapest, 1956. — 15. GÁSPÁRDY G.: A Győrben feltárt késő római kori csontvázletek paleopathológiai vizsgálata. *AK*, 4 (1957) pp. 15—24. — 16. HENKEY GY.: Szabadszállási kunok embertani vizsgálata. *Keckeméti Népkutató Kör Évkönyve*, 1962—63. pp. 13—28. — 17. HERCZEGH J.: Iskolás gyermekek fontosabb testméretei Csepelszigeti falvakban. *AK*, 6 (1962) pp. 127—140. — 18. HUSZÁR GY.—SCHRANZ D.: A fogszuvasodás elterjedése a Dunántúlon az újabb kőkortól az újkorig. Budapest, 1952. — 19. KACSURI.: Különböző környezetben élő tanulók testfejlődésének összehasonlító vizsgálata. *AK*, 1 (1958) pp. 85—103. — 20. LIPTÁK, P.: An anthropological survey of Magyar prehistory. *Acta Linguist. Hung.*, 4 (1954) pp. 133—170. — 21. LIPTÁK, P.: Recherches anthropologiques sur les ossements avars des environs d'Üllő. *Acta Arch. Hung.*, 6 (1955) pp. 231—316. — 22. LIPTÁK, P.: Zur Frage der anthropologischen Beziehungen zwischen dem mittleren Donaubecken und Mittelasiens. *Acta Orient. Hung.*, 5 (1955) pp. 271—312. — 23. LIPTÁK, P.: Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstromgebiet. *Acta Arch. Hung.*, 8 (1958) pp. 199—268. — 24. LIPTÁK, P.: The „Avar Period” Mongoloids in Hungary. *Acta Arch. Hung.*, 10 (1959) pp. 251—279. — 25. LIPTÁK, P.: Homo sapiens — species collectiva. *AK*, 6 (1962) pp. 17—27. — 26. LIPTÁK, P.: Einige Fragen der Anthropotaxonomie. (Akten des Anthropologischen Kongresses, Mikulov, 1961.) *Anthropos*, N. S. 7 (1963) pp. 149—154. — 27. LIPTÁK, P.—FARKAS, GY.: Anthropological analysis of the Arpadian Age population of Orosháza—Rákóczi-telep. *Acta Univ. Szegediensis*, 8 (1962) pp. 221—236. — 28. MALÁN, M.: Zur Anthropologie des langobardischen Gräberfeldes in Várpalota. *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici (= Annales)*, 3 (1952) pp. 257—275. — 29. MALÁN, M.: Az ethnikai anthropológiai kutatások megszervezése. *AK*, 3 (1959) pp. 121—126. — 30. MALÁN, M.: Ergebnisse der ethnisch-anthropologischen Forschungen des Ungartums. *AK*, 5 (1961) pp. 107—116. — 31. MALÁN M.—KACSUR I.: Egy bihari falu néhány embertani jellege korcsoportonként. *AK*, 4 (1960) pp. 85—93. — 32. NEMESKÉRI, J.: Fifteen Years of the Anthropological Department of the Hungarian Natural History. *Annales*, 53 (1961) pp. 639. — 33. NEMESKÉRI J.—DEÁK M.: A magyarországi kelták embertani vizsgálata. *Biológiai Közlemények*, 2 (1954) pp. 133—158. — 34. NEMESKÉRI J.—GÁSPÁRDY G.: Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. *Annales*, 2 (1954) pp. 485—526. — 35. NEMESKÉRI J.—HARSÁNYI L.: A csontvázletek életkorának meghatározási módszereiről és azok alkalmazhatóságáról. *Osztályközlemények*, 2 (1958) pp. 115—164. — 36. NEMESKÉRI J.—K. ÉRY K.—KRALOVÁNSZKI A.: A magyarországi jelképes trepanáció. *AK*, 4 (1960) pp. 3—32. — 37. NEMESKÉRI J.—LENGYEL I.: Újabb biológiai módszerek a történeti népségek rekonstrukciójában. *Osztályközlemények*, 6 (1963) pp. 333—357. — 38. PINTÉR I.: A koponyavarratok röntgenvizsgálatáról. *AK*, 3 (1959) pp. 51—62. — 39. RAJKAI T.: A debreceni egyetemi hallgatók antropológiai vizsgálata az 1951. évben. *Annales Biol. Universitatum Hungaricae*, 2 (1952) pp. 263—277. — 40. RAJKAI T.: Hét—tizenhárom éves gyermekek testi fejlődésének menete évenként ismételt vizsgálatok alapján. *Acta F. R. N. Univ. Comen., Anthrop.*, 6 (1961) pp. 33—40. — 41. SCHRANZ D.: Age Determination from the Internal Structure of the Humerus. *Am. Journ. Phys. Anthr.* 17/1959/, pp. 273—277. 42. STROUHAL, E.: Současny stav antropologie v Mad'arsku. *Plžen. lék. sbor.*, 14 (1960) pp. 245—247. — 43. TARNÓCZI, T.: Physical characteristics of speech sounds and some aspects of their anthropological relations. *Acta Anthropologica*, 1 (1947) — 44. THOMA A.: Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése. *AK*, 4 (1957) pp. 67—79. — 45. THOMA, A.: Métissage ou transformation? *Essai sur les Hommes fossiles de Palestine. L'Anthropologie*, 61 (1957) pp. 470—502. és 62 (1958) pp. 30—52. — 46. THOMA, A.: Age of menarche, acceleration and heritability. *Acta Biol. Hung.*, 11 (1960) pp. 241—254—47. THOMA A.: A Homo sapiens kibontakozása. *Anthropologia Hungarica*, 5 (1962) pp. 115—179. — 48. THOMA, A.: The dentition of the Subalyuk Neandertal child. *Zeitschr. f. Morph. Anthropol.* 54 (1963) pp. 127—150. — 49. TÓTH, T.: Profilation horizontale du crâne facial de la population ancienne et contemporaine de la Hongrie. *Crania Hungarica*, 3 (1958) pp. 3—126. — 50. TÓTH, T.: Mogilnik I. avarského vremení s. Szébény (VIII. v.). *Annales*, 53 (1961) pp. 571—613. — 51. TÓTH, T.: Le cimetière de Csákberény provenant des débuts de l'époque avar (VIe et VIIe siècles). *Annales*, 54 (1962) pp. 251—547. — 52. VÉLI GY.: Újabb tanulmány a tanulóifjúság testi fejlődéséről. *Biológiai Közlemények*, 3 (1956) pp. 97—114. — 53. WENGER S.: Szentés—Kaján népvándorláskori népségének embertani típusai. *Annales*, 6 (1955) pp. 391—410. — 54. WENGER, S.: Données osteométriques sur le matériel anthropologique du cimetière d'Alattyán-Tulát, provenant l'époque avar. *Crania Hungarica*, 2 (1957) pp. 1—55.

(Előadva az Embertani Szakosztály 1964. október 27-i szakülésén.)